

Oleksandra Nimyłowicz

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki w Drohobyczu

DZIAŁALNOŚĆ ARTYSTYCZNA I SPOŁECZNA JEWHENII BARWIŃSKIEJ W KONTEKŚCIE ROZWOJU UKRAIŃSKIEJ KULTURY MUZYCZNEJ NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

Pomysł napisania niniejszego artykułu zrodził się w trakcie badań nad twórczością wybitnego ukraińskiego kompozytora Wasyla Barwińskiego [Василь Барвінський] (1888–1963), w 130. rocznicę jego urodzin przypadającą w lutym 2018 roku. Pamięć o ukochanej matce, Jewhenii Barwińskiej-Lubowicz [Євгенія Барвінська-Любович] (1854–1913), towarzyszyła kompozytorowi w ciągu całego jego życia. Pod koniec swej drogi życiowej – rok przed śmiercią – Wasyl Barwiński, odtwarzając z pamięci swoje utwory, które uległy zniszczeniu, zwłaszcza słynny *Sekstet (Wariacje na temat własny w duchu ukraińskim na kwintet smyczkowy (z kontrabasem) i fortepian)*, przywołał w nich obraz ukochanej zmarłej matki. Nie zważając na złe samopoczucie spowodowane przebywaniem przez 10 lat w obozach Mordowii, ciężko chorą żonę – kompozytor starał się bardzo intensywnie pracować. *Sekstet* dedykowany patriarsze muzyki ukraińskiej, Mykole Łysence¹, który kompozytor odtwarzał z myślą wykonania go w 1962 roku na obchodach 50-lecia śmierci Łysenki, przywoływał wspomnienia z okresu napisania tego dzieła w latach 1913–1915 podczas pobytu w czeskiej Pradze i doświadczeń temu towarzyszących. *Sekstet* został wykonany po raz pierwszy w 1915 roku z okazji otwarcia nowego gmachu Towarzystwa Muzycznego im. Mykoły Łysenki we Lwowie. W trakcie jego komponowania Barwiński zademonstrował go swojemu nauczycielowi Vítězslavowi Novákowi, który powiedział mu: „Ten utwór odniesie sukces”². Niestety, wkrótce kompozycja ta, podobnie jak większość utworów Wasyla Barwińskiego, zaginęła bez śladu.

¹ Barwińskiemu udało się odtworzyć wszystkie wariacje, ale niestety choroba, a później śmierć kompozytora spowodowały, że *Sekstet* nie został ukończony. Ostatnie 20–30 taktów według autorских szkiców dopisał Stanisław Ludkiewicz.

² В. Барвінський, *Коментований список творів (замітки композитора)* [w:] Василь Барвінський. *З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи*, red. В. Грабовський, Дрогобич 2004, s. 145.

Odtwarzając niektóre wariacje, w szczególności zaś piątą – *Dumkę* [Думка], kompozytor wracał do wspomnień o matce. W liście do rodziny M. Łysenki – jego syna Ostapa i wnuczki Rady – datowanym na 28 września 1962 roku, Wasyl Barwiński pisał:

Chciałbym zapytać się tylko o jedno: czy nie będziecie mieli nic przeciwko, jeśli w moim Sekstecie-wariacjach, w całości poświęconych wielkiemu ojcowi muzyki ukraińskiej, wariację V, *Dumkę*, zadedykuję swojej św.p. niezapomnianej Matce Jewhenii. Kiedy bowiem pisałem ten utwór, będąc w czeskiej Pradze (skończyłem go, już będąc we Lwowie), nieoczekiwanie zmarła moja Matka. Akurat w trakcie pisania tej *Dumki* dużo o niej myślałem i przejąłem się tak bardzo, że aż popłakałem się ze wzruszenia. Właśnie w tej wariacji chciałem umieścić drugą dedykację (ze względu na to, że ta *Dumka* przywołuje wydarzenia związane z moją matką)³.

Według słów kompozytora *Dumka* dedykowana matce, podobnie jak pozostałe wariacje, w warstwie harmonicznnej i melodycznej została zainspirowana „duchem ukraińskiej muzyki ludowej”⁴. To właśnie Jewhenii Barwińskiej (pianistce, dyrygentce, malarce) kompozytor zawdzięczał początki swojej edukacji muzycznej oraz umiejętności gry na fortepianie. W swojej autobiografii z 1946 roku, pisząc o swoich rodzicach, podkreślał, że swoje uzdolnienia muzyczne odziedziczył po matce: „Mój ojciec, Ołeksandr Barwiński, był nauczycielem gimnazjum i seminarium. Matka Jewhenija, z domu Lubowicz, wcześniej również była nauczycielką oraz śpiewaczką (amatorką). Zdolności muzyczne przejąłem w spadku po matce”⁵. Rodzina Barwińskich dość często gościła w swym domu wybitne postaci kultury ukraińskiej, m.in. w roku 1903, w wieku lat 15, Wasyl Barwiński miał okazję poznać słynnego Mykołę Łysenkę, który zauważył wyjątkowy talent Wasyla oraz przepowiedział mu wielki sukces w przyszłości⁶. To właśnie w środowisku rodzinnym W. Barwiński od lat dziecięcych miał możliwość poznawania zdobyczy kultury zarówno ukraińskiej, jak i ogólnoeuropejskiej⁷.

Jewhenija Barwińska (z domu Lubowicz) urodziła się 20 grudnia 1854 roku we Lwowie, a zmarła 20 grudnia 1913 roku. Pochodziła z kapłańskiej rodziny Lubowiczów, z której wywodziło się sporo wybitnych działaczy ukraińskich.

W 1874 roku ukończyła seminarium nauczycielskie we Lwowie. Uczyla się prywatnie gry na fortepianie w Przemyślu u Franciszka Lorenza, znanego czeskiego organisty, kompozytora i teoretyka, oraz w Konserwatorium Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie w klasie Karola Mikulego,

³ *Ibidem*, s. 210.

⁴ *Ibidem*, s. 145.

⁵ В. Барвінський, *Автобіографія* [w:] Василь Барвінський. *Статті. Листи. Спогади*, red. В. Грабовський, Дрогобич 2008, s. 91.

⁶ С. Павлишин, *Василь Барвінський*, Київ 1990, s. 6.

⁷ В. Витвицький, *Василь Барвінський* [w:] *idem*, *За океаном. Збірник статей*, Львів 1996, s. 115–116.

wybitnego pianisty-wirtuoza i pedagoga, jednego z najlepszych uczniów Fryderyka Chopina⁸.

3 czerwca 1879 roku Jewhenija Lubowicz została żoną pisarza i pedagoga Ołeksandra Barwińskiego. Znanemu ukraińskiemu działaczowi oświatowemu, pedagogowi, posłowi do parlamentu austriackiego oraz Sejmowi Krajowego Galicji, członkowi Izby Panów Imperium Austro-Węgierskiego w Wiedniu, ministrowi Edukacji i Wiary Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej (1918), pierwszemu prezesowi zreformowanego Towarzystwa im. Tarasa Szewczenki we Lwowie, historykowi, badaczowi literatury ukraińskiej, fundatorowi „Ruśkiej biblioteki historycznej” [Руська історична бібліотека], wydawcy ukraińskich podręczników szkolnych, wybitnemu publicyście oraz organizatorowi ukraińskiego życia społecznego przypadł w udziale niełatwy los. Bracia Barwińscy, Ołeksandr i Wołodmyr, wydawali „Bibliotekę najbardziej znanych powieści” [Бібліотека найзнаменитших повістей] mającą na celu popularyzację dzieł klasyków światowej literatury w języku ukraińskim, a z biegiem czasu również utworów najnowszej literatury ukraińskiej. Ołeksandr Barwiński publikował też artykuły o tematyce politycznej i szkolnej na łamach gazety „Diło” [Діло], zajmował się tłumaczeniami. Jego pierwszą żoną była Sofija Szumpeter (Sofia Schumpeter) z Tarnopolszczyzny (ślub wzięli 24 lipca 1870 roku), córka Romana Szumpe-tera (pochodzącego z Czech), zarządcy mienia hrabiego Alfreda Borkowskiego w Szlachcińcach, oraz Juliany Biłyńskiej ze wsi Merława koło Czortkowa⁹. Z tego związku urodziło się dwoje dzieci: Wołodmyr (28 lutego 1872 roku – zmarł w wieku dziecięcym) oraz Olga (30 kwietnia 1874 roku). Od 1876 roku Sofija często chorowała, leczenie w Niemczech nie skutkowało, 28 lipca 1877 roku zmarła. Pozostając w „sytuacji wyjątkowo trudnej i smutnej”¹⁰, Ołeksandr Barwiński nadal wypełniał niełatwe obowiązki szkolne, udzielał prywatnych lekcji, kontynuował działalność literacką oraz naukową. Wskutek doświadczonego nieszczęścia, szukając pocieszenia w pracy literackiej i pedagogicznej, ciągle martwił się o przyszły los swoich dzieci, małych sierot pozostawionych bez matczynej opieki. W związku z tymi przeżyciami w pierwszym tomie swoich wspomnień pisał:

musiałem zastanowić się nad tym, aby zagubiony los oraz dawny spokój ponownie zagościł w moim domu. Los ten odnalazłem w rodzinie mojego szwagra, ojca I. Lubowicza, w domu jego starszego brata, dyrektora Maksyma Lubowicza we Lwowie, i z jego młodszą córką Jewheniją ożeniłem się 3 czerwca 1879 roku. Po tych ciężkich i okropnych przygodach, po tych wszystkich chmurach i grzmotach, które nasłał na mnie i na moje dzieci straszny los, odwracając ode mnie powodzenie

⁸ З. Лабанців-Попко, *Сто піаністів Галичини*, Львів 2008, s. 58.

⁹ О. Барвінський, *Спомини з мого життя*, t. 1, red. А. Шацька, О. Федорук, Л. Винар, І. Гирич, Нью-Йорк–Київ 2004, s. 236.

¹⁰ *Ibidem*, s. 255.

i szczęście, została ona moją towarzyszką, dobrym duchem mego domu, w którym po tych wszystkich straszliwych zdarzeniach ponownie zagościł cichy ziemski raj¹¹.

Małżonkowie zostali rodzicami pięciorga dzieci: Bohdana (1880–1962, historyk, biograf, archiwista), Wasyla (1888–1963, pianista, kompozytor, muzykolog), Ołeksandry (lekarka), Romana (inżynier, malarka) i Hałyny.

Jewhenija Barwińska była znakomitą pianistką, dyrygentką chóralną i koncertującą śpiewaczką (sopran). Była też aktywną działaczką społeczną – zorganizowała przy Cerkwi Narodzenia Pańskiego w Tarnopolu pierwsze ukraińskie stowarzyszenie kobiece „Sestryctwo” [Сестрицтво], którego członkiniami były kobiety wywodzące się z inteligencji oraz mieszczaństwa. Towarzystwo prowadziło działalność na rzecz rozwoju życia cerkiewnego oraz niosło pomoc ubogim. Przy „Sestryctwie” utworzono chór żeński kierowany przez Jewheniją Barwińską, zaś w latach 1882–1888 wspólnie z Amwrosijem Kruszelnickim (ojcem wybitnej śpiewaczki ukraińskiej Salomei Kruszelnickiej) zainicjowała ona działalność żeńskich oraz męskich chórów w Tarnopolu, pełniąc funkcje ich dyrygentki i solistki.

Dość często Barwińska urządzała domowe improwizowane koncerty dla uhonorowania ważnych gości. 23 listopada 1880 roku gościem rodziny Barwińskich w Tarnopolu, który zatrzymał się tu w drodze do Wiednia, był pisarz, poeta i wydawca Pantelejmon Kulisz. Podczas rozmów prowadzonych przy okazji tego spotkania podejmowano kwestie szkolnictwa, piśmiennictwa, osiągnięć w dziedzinie polityki na terenie Galicji, jak również organizacji wydania we Lwowie czasopisma „Diło”. Ołeksandr Barwiński tak oto opisywał to wydarzenie:

Po kolacji w rozmowę włączyła się również moja towarzyszka i zaśpiewała mu [Kuliszowi – przyp. O.N.] z akompaniamentem fortepianu między innymi *Oj czogo ty poczornilo...* [*Ой чого ти почорніло...*]. Kiedy Kulisz po raz pierwszy dowiedział się, że tę kompozycję Łysenko poświęcił jemu, ożywił się i jakby odmłodził...¹²

W 1881 roku na posiedzeniu towarzystwa „Ruśka Bursa” [Руська бурса] Ołeksandr Barwiński zaproponował zorganizowanie w Tarnopolu „koncertu ruskiego” (wkrótce takie koncerty, jak również spektakle i imprezy towarzystwa „Ruśka Besida” [Руська бесіда] stały się dobrą tradycją). Ze względu na to, że wówczas w mieście nie było sił muzycznych niezbędnych do realizacji tego pomysłu, Barwiński zwrócił się z prośbą o pomoc do Anatola Wachnianyna. Koncert odbył się 1 lutego 1882 roku w dawniej sali teatralnej. Jak Barwiński podkreślał w swoich *Wspomnieniach*: „od czasu, kiedy gościł tam [w Tarnopolu – przyp. O.N.] w latach sześćdziesiątych «Ruśkyj narodnyj teatr» [Руський народний театр], nie słyszano tam ruskiego słowa ani ruskiej pieśni”¹³. Anatol Wachnianyn

¹¹ *Ibidem*, s. 267.

¹² *Ibidem*, s. 301.

¹³ *Ibidem*, s. 311.

przywiózł ze sobą najlepszych śpiewaków-chórzystów ze Lwowa, zaś program koncertu składał się z utworów ukraińskich kompozytorów: Werbyckiego (*Cwity moi wesnianiji* [Цітими мої веснянії], *Hej po goru, po vysokij* [Гей по горі, по високій]), Dawydowa (*Oj u poli* [Ой у полі]), Łysenki (*Oj czogo ty poczorniło* [Ой чого ти почорніло]), Kropywnickiego (*Sołowejko* [Соловейко]), Wachnianyna (trio z akompaniamentem fortepianu *Nasz kraj* [Наш край]). W gazecie „Dіło” z 15 lutego 1882 roku ukazała się recenzja W. Łuczakiwskiego, który podkreślił, że koncert

udał się nadzwyczajnie. To, że część artystyczna wypadła przecudownie, nie jest żadnym cudem, bo występowała część chóru męskiego ze Lwowa pod kierownictwem prof[esora] Wachnianyna przy udziale znanego słowika podolskiego p[a]ni Barwińskiej, publiczność zaś była bardzo zadowolona. Nawet Polacy przyznają, że tak dobrego poziomu się nie spodziewali¹⁴.

Profesor S. Pawłyszyn w swej monografii poświęconej Ołeksandrowi Barwińskiemu na temat tego typu koncertów pisała następująco: „Wieczory te cieszyły się coraz większą popularnością, i zdarzało się niejednokrotnie, że część publiczności zmuszona była wracać bez biletów”¹⁵.

Warto podkreślić, iż w chórach pod kierownictwem Jewhenii Barwińskiej w Tarnopolu śpiewała Salomea Kruszelnicka ze swymi siostrami Emilią i Oleną. Barwińska była pierwszą nauczycielką śpiewu i gry na fortepianie Salomei Kruszelnickiej w latach 1883–1885¹⁶. Nauczyciel, który jako pierwszy zauważa talent i wprowadza młodą utalentowaną osobę w świat sztuki, staje się dla niej ważną i wyjątkową postacią w życiu. To właśnie od pierwszej nauczycielki dziecko otrzymuje najcenniejsze w swoim życiu nauki, z nią związane są najlepsze emocje oraz wspomnienia.

Wiadomo, że Salomea Kruszelnicka od lat dziecięcych przejawiała talent muzyczny i artystyczny, a podczas zabawy ubierała się często „w suknie babci, robiła fryzury, recytowała i śpiewała”¹⁷. W wieku 7 lat dziewczynka zabawiała grą na fortepianie gości rodziny Kruszelnickich, zaś Jewhenija Barwińska-Lubowicz uczyła małą Salomeę gry na tym instrumencie oraz śpiewu. Pod jej kierownictwem młoda Salomea śpiewała również w chórze żeńskim. Chór występował podczas koncertów ku uczczeniu pamięci Tarasa Szewczenki, Markijana Szaszkewicza, Jurija Fedkowicza i Ołeksandra Konyskiego. Repertuar chóru zawierał utwory Mykoły Łysenki, Sydora Worobkewicza, Mychajły Werbyckiego, Wiktora Matiuka, Sta-

¹⁴ В. Лучаківський, *З Тернополя. Концерт в користь „Руської бурси”*, „Діло” 1882, nr 9, s. 2.

¹⁵ С. Павлишин, *Олександр Барвінський*, Львів 1997, s. 22.

¹⁶ П. Медведик, *Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника)*, „Записки Наукового Товариства імені Т. Шевченка”, t. CCXXVI: *Праці Музикознавчої комісії*, Львів 1993, s. 377.

¹⁷ Соломія Крушельницька: 10 фактів до Дня Народження, <https://moderato.in.ua/malenci-muzychni-istoriyi/solomiya-krushelnitska-10-faktiv-do-dnya-narodzhennya.html> [7.09.2017].

niśława Moniuszki, Charles’a Gounoda, a także pieśni ludowe. W sierpniu 1885 roku w Tarnopolu odbył się wieczór muzyczno-deklamacyjny (wieczornica, ukr. *weczornycja*) „Ruśkiej Besidy” poświęcony pamięci historyka Mykoły Kostomarrowa, który zmarł 19 kwietnia 1885 roku. Słowo wstępne o życiu i działalności Kostomarrowa wygłosił Ołeksandr Barwiński, którego publiczność nagrodziła gromkimi brawami. Po jego przemówieniu na scenie pojawił się chór żeński pod kierownictwem Jewhenii Barwińskiej. Zarówno dyrygentka, jak i wykonawcy, ubrani w piękne stroje ludowe, zaśpiewali *Boże wełykyj jedynyj* [Боже великий єдиний] Konyskiego z muzyką Łysenki. Czasopismo „Diło” (1885, nr 83–102) informowało:

Chór zaprezentował najlepszych przedstawicieli Podola: trzy panny Kruszelnickie, dwie Nawrockie, dwie Czubatiwny, panny Drozdowską, Studnicką, Zarycką i Czemeryńską. Wszyscy, którzy byli na sali, z niewypowiedzianą rozkoszą spoglądali na piękno Podola, a kiedy rozchodzili się po sali delikatne, umiłowane dźwięki *Modlitwy* [Молитва] – wzniosłe drżenie przeniknęło w każde serce – tyle bowiem świętej uczuciowości dziewczęce serca wniosły w słowa i dźwięki swej *Modlitwy*¹⁸.

Bardzo pozytywnie oceniono występ dyrygentki:

Bez wątpienia i tym razem jest to wielka zasługa pani Barwińskiej. Nie ma takiego wieczoru [koncertu – przyp. O.N.], w którym by nasza pani animatorka aktywnie nie uczestniczyła. Dziękujemy jej za to, naszej przywódczyni! Chwała również ruskim śpiewaczkom-szczebiotkom sławnego Podola! Módlcie się! Wasza pieśń stanie się psalmem, wezwaniem do narodu ruskiego o los i wolność narodową!...¹⁹

Rodzina Barwińskich z Tarnopola często przyjeżdżała do wsi Biła, do parafii ojca Amwrosija Kruszelnickiego. Tutaj zawsze odbywały się ciekawe koncerty domowe organizowane przez dzieci Kruszelnickich pod czujnym okiem ich ojca, w które włączali się znani i wybitni goście. Ołeksandr Barwiński był też ojcem chrzestnym najmłodszej córki Kruszelnickich – Anny. Ten fakt potwierdza świadectwo chrztu Anny Kruszelnickiej przechowywane w zbiorach Muzeum Salomei Kruszelnickiej [Музично-меморіальний музей С. Крушельницької] we Lwowie.

Jewhenija Barwińska była jedną z organizatorek i dyrygentek chóru Towarzystwa Śpiewaczego „Lwowski Bojan” [Львівський Боян] (1891–1895). Towarzystwo chórálne „Bojan” założone zostało we Lwowie 24 grudnia 1890 roku²⁰ z inicjatywy Anatola Wachnianyna, pierwsze zaś walne zebranie odbyło się 2 lutego 1891 roku. Wtedy też zatwierdzono Statut towarzystwa i wybrano „pierwszy wydział” składający się z następujących osób: W Szuchewicz – prezes, dr St. Fedak

¹⁸ О. Барвінський, *Спомини з мого життя*, t. 1, s. 328.

¹⁹ *Ibidem*, s. 328–329.

²⁰ Т.Л. Мазепа, *Соціокультурний феномен європейських музичних товариств ХІХ – початку ХХ століть на прикладі Галицького Музичного Товариства*, Львів 2017, s. 236.

– wiceprezes, N. Wachnianyn – dyrygent, J. Barwińska – dyrygentka, D. Siczynski, S. Chanderys oraz B. Haninczakowa – członkowie wydziału²¹. Statut określał główne cele działalności towarzystwa: promocję oraz rozwój ukraińskiego śpiewu narodowego, zarówno chóralnego, jak i solowego, oraz muzyki instrumentalnej. Cel udało się zrealizować znacznie później – po tym, jak w wielu miastach Galicji utworzono filie „Bojana”, a założyciele towarzystwa, zwłaszcza Anatol Wachnianyn, opracowali statut organizacji zrzeszającej już istniejące w Galicji chóry „Bojana”, tworząc tym samym fundament przyszłej szkoły muzycznej.

Jewhenija Barwińska była aktywną działaczką towarzystwa chóralnego. Wraz z nią w 1891 roku „Bojan” wyjeżdżał na gościnne występy do Pragi czeskiej, występował w Stanisławowie, Stryju, Lwowie²². Członkami chóru byli: A. Wachnianyn, O. Nyżankiowski, Natalia Kobrynska, Jewhen Huszałowicz, Jewhenija Barwińska. Program pierwszego koncertu w praskim Teatrze Narodowym (Narodne divadlo) 22 lipca 1891 roku składał się z następujących utworów: *Zakuwała ta sywa zozula* [Закувала та сива зозуля] P. Niszczynskiego, *Quodlibet* M. Łysenki, *Kryleć, kryleć* [Крилець, крилець] W. Matiuka, *Hulały* [Гуляли] O. Nyżankiowskiego, *Nad Prutom* [Над Прутом] S. Worobkewicza, oraz kompozycji A. Wachnianyna. Czeskie czasopisma publikowały liczne pochwalne opinie pełne wyrazów uznania:

Wczorajszy wieczór w Teatrze Narodowym należał do Ukraińców. Mili goście odwziewczyli się nam za serdeczne powitanie na sposób słowiański – śpiewając! Śpiew, który płynął z serca do serca, wzruszając do najdalszych głębi... Lecz prawdziwy moment zachwytu nastąpił w chwili, gdy zabrzmiały pierwsze akordy wiązanek ukraińskich pieśni ludowych... Najbardziej podobały się pieśni Łysenki *Oj puszczu ja konyczeńka w sadu* [Ой, пущу я кониченька в саду] oraz Nyżankiowskiego *Hulały* [Гуляли]. „Bojan” wspaniale przygotowany, czystość intonacji, dyscyplina, klarowność słowa, artystyczne wykonanie – wszystko było połączone w jedną wspaniałą całość...²³

W 1891 roku do „Lwowskiego Bojana” wstąpiła jako solistka Salomea Kruzelnicka, wówczas jeszcze mało znana śpiewaczka, która aktywnie koncertowała z chórem przed swoim wyjazdem na studia do Włoch w 1895 roku²⁴. Ołeksandr Barwiński w swoich *Wspomnieniach*, opisując działalność ukraińskich stowarzyszeń i instytucji w latach 90. XIX wieku, zanotował:

Chór „Lwowskiego Bojana” występował [...] w różnych miastach kraju i budził tym samym świadomość narodową w szerokich warstwach ludowych, a poprzez swój wyjazd na krajową wystawę do czeskiej Pragi (1891) oraz zorganizowany tam koncert ukraińska muzyka i pieśni zdobyły uznanie. Szybki rozwój i sukces „Lwowski Bojan” zawdzięczał bystrości i praktycznemu

²¹ С. Людкевич, *У сорокаліття „Львівського Бояна” (1891–1931)* [w:] *idem, Дослідження, статті, рецензії, виступи*, t. 2, red. З. Штундер, Львів 2000, s. 379.

²² П. Медведик, *Діячі української музичної...*, s. 377.

²³ Л. Ханик, *Історія хорового товариства „Боян”*, Львів 1999, s. 14.

²⁴ *Ibidem*, s. 16, 23.

zmysłowi swego prezesa W. Szuchewicza, artystyczny zaś postęp dyrygentowi prof[esorowi] N. Wachnianynowi oraz dyrygentce Jewhenii Barwińskiej²⁵.

W programach koncertów w Tarnopolu (1879–1888) i we Lwowie (1888–1897) Jewhenija Barwińska występowała zarówno jako pianistka, jak i śpiewaczka-solistka. W jej repertuarze znajdowały się utwory *Oj puszczy ja konyczeńka* [Ой пуциу я кониченька] M. Łysenki, *Sołowejko* [Соловейко] M. Kropywnickiego, *Moja tyła* [Моя мила] i *Ridnyj kraj* [Рідний край] W. Matiuka, *Nad Prutom* [Над Прутом] S. Worobkewicza, pieśni ludowe w opracowaniu M. Łysenki, D. Siczynskiego, G. Topolnyckiego, pieśni *Czornomorci* [Чорноморці] M. Łysenki i *Pidhiriany* [Підгірян] M. Werbyckiego²⁶.

W rodzinie Barwińskich matka pełniła rolę strażniczki duchowości, ukraińskości, była oazą ciepła, zgody oraz serdeczności. O bliskim związku syna Wasyla z matką, poufnych relacjach oraz zbieżności poglądów świadczą listy pisane przez kompozytora do matki w czasie jego studiów w Pradze w latach 1910–1913. We wspomnianych listach opowiada on jej o swoich lekcjach gry na fortepianie, ćwiczeniach trwających niekiedy sześć godzin dziennie, lekcjach u Vítězslava Nováka oraz jego twórczości. Wiadomo, że Vítězslav Novák nakłaniał Barwińskiego do badań nad ukraińską pieśnią ludową, ukierunkowywał młodego utalentowanego kompozytora w stronę muzyki opartej na melodyce narodowej. W liście do matki kompozytor pisał o swoich zajęciach z harmonii: „Pieśni ruskie zebrane przez P. Bażanskiego, później sprowadzę sobie Łysenkę i te melodie będą harmonizować dla ćwiczeń”²⁷.

Jewhenija Barwińska była doradczynią swojego syna również w kwestiach dotyczących jego twórczości. Kompozytor radził się jej odnośnie do swoich fortepianowych preludiów, pracy z uczniami, dzielił się radością z sukcesów swoich wychowanków, opowiadał o swoich solowych występach fortepianowych. W listach do matki znajdujemy też poufne wyznania Wasyla Barwińskiego dotyczące ciepłych uczuć, jakie żywił do przyszłej żony, Natałky Puluj²⁸. W wielu listach odnajdujemy rozważania nad własną twórczością kompozytorską, procesem twórczym w odniesieniu do poszczególnych utworów (*Trio*, *Sonata*, *Preludia*). Szczere zamiłowanie kompozytora do pieśni ludowej wypływa z jego listu do matki z okresu, gdy pracował on w Pradze nad *Rapsodią na orkiestrę symfoniczną na ukraińskie tematy ludowe* [Українська рапсодія для симфонічного оркестру]: „motywy ludowe muszą wybierać,

²⁵ О. Барвінський, *Спомини з мого життя*, t. 2, red. A. Шацька, Л. Винар, М. Жулинський, Київ 2009, s. 470.

²⁶ П. Медведик, *Діячі української музики...*, s. 377.

²⁷ Л. Кияновська, *Листи Василя Барвінського з Праги до родичів у Львові*, „Вісник Львівського університету”, Вип. 8, Серія: Мистецтвознавство, Львів 2008, s. 165.

²⁸ *Ibidem*, s. 177.

niektóre bowiem są dość proste, ale niektóre są na tyle piękne, że człowiek stoi wprost przed zagadką: skąd w takiej pozornie prostej duszy tyle szlachetnego uczucia”²⁹.

Jewhenija Barwińska była sojusznikiem, pomocnikiem i „przyjaciółką” (tak zawsze czule nazywał ją Ołeksandr Barwiński) swojego męża. Była również barwną działaczką społeczno-kulturalną. W 2009 roku ukazał się drugi tom (część trzecia i czwarta) *Wspomnień z mojego życia* Ołeksandra Barwińskiego. W słowie wstępnym autor podkreślił, że źródłem owych *Wspomnień* jest przede wszystkim jego pamięć,

którą Pan Bóg zachował bez względu na wszelkie przeciwności losu, dzięki czemu wiele rozmów z różnymi ludźmi mogłem powtórzyć niekiedy co do słowa. Co więcej, korespondencja z moją żoną, do której pisałem niemal codziennie, kiedy mieszkalem poza domem, jak i też bogata korespondencja z innymi osobami mimo moskiewskich i polskich rewizji pozostała nietknięta i tworzy bogate archiwum³⁰.

Czytając drugi tom, jesteśmy pod wrażeniem szerokiego zakresu archiwum epistolarnego, którego adresatem była Jewhenija Barwińska, problemów i pytań (o charakterze historycznym, politycznym, kulturalnym, rodzinnym), które Ołeksandr Barwiński – jako poseł parlamentu w Wiedniu i Sejmu Galicyjskiego oraz członek Izby Panów Imperium Austro-Węgierskiego w Wiedniu – powierzał i w sprawie których często zwracał się o radę do swojej małżonki, przekazując dokładnie wszystkie dialogi, rozmowy, sytuacje. Ciągłe przebywanie poza domem, nieustanna codzienna praca oraz obowiązki, uświadomienie sobie ciężaru wychowania dzieci i prowadzenia gospodarstwa domowego, które spoczywało na jego małżonce przy jej raczej słabym zdrowiu, spowodowało, iż Barwiński dość często zastanawiał się nad możliwością rezygnacji z mandatu poselskiego. Jednak poparcie i zrozumienie potrzeby prowadzenia takiej działalności ze strony Jewhenii wzmacniało morale Ołeksandra. W liście datowanym na 14 czerwca 1893 roku pisał on do swojej żony:

Nieraz przychodziło mi na myśl, że przez posłowanie moje skrócone jest moje wspólne życie z Tobą i dziećmi, a mimo to widzę w tym wolę Bożą, która skierowała mnie na tę drogę, na której mogę uczynić coś na rzecz kulturowego postępu naszej biednej nacji³¹.

Działalność Jewhenii Barwińskiej na polu artystycznym wniosła znaczny wkład w rozwój ukraińskiej muzyki i wykonawstwa w kraju. Z jej rodu wywodzili się narodowo świadomi przedstawiciele ukraińskiej kultury, nauki, pedagogiki oraz medycyny. Wielu wychowanków Barwińskiej podążających wskazaną przez swojego pedagoga drogą osiągnęło szczyty kariery zawodowej, stając się

²⁹ *Ibidem*, s. 184.

³⁰ O. Барвінський, *Спомини з мого життя*, t. 2, s. 28.

³¹ *Ibidem*, s. 705.

cenionymi muzykami, wśród których znajduje się śpiewaczka światowej sławy Salomea Kruszelnicka.

Kontynuując muzyczno-artystyczną drogę swej matki, przejmując odważny charakter i twardość przekonań ojca, kompozytor, pianista i muzykolog Wasyl Barwiński pozostał wiernym synem i oddanym patriotą kultury i sztuki ukraińskiej. W swoim liście do H. Hrabeć, napisanym na zesłaniu w 1957 roku, pisał:

Muzyczna droga często usłana jest różami, lecz i róże mają kolce, które nieraz ranią rękę do krwi. I tylko ten jest prawdziwym muzykiem, kto kocha tę sztukę i kto bez względu na klęski jej nie opuszcza... Ta miłość do sztuki bez względu na cierpienia, które ona niekiedy w sobie skrywa – u prawdziwego muzyka przezwycięża wszelkie trudności³².

Takimi niezłomnymi i odważnymi osobowościami w sztuce i w życiu byli Jewhenija Barwińska, S. Kruszelnicka, N. Kobrynska, K. Hałycka, M. Rudnicka i wiele innych znanych osób, które na przełomie XIX i XX wieku aktywnie wpływały na rozbudzenie zainteresowań kobiet galicyjskich problemami kultury, oświaty, polityki, szkolnictwa itp.

Na przykładzie życiorysu i działalności Jewhenii Barwińskiej widzimy, jak we wskazanym okresie zmienia się zasadniczo pozycja kobiety ukraińskiej w społeczeństwie pod względem uzyskania pewnych praw, także obywatelskich, pojawienia się możliwości studiowania i zdobywania specjalistycznego wykształcenia. Na powstanie ruchu kobiecego w Galicji znaczący wpływ miały idee ruchu narodowo-wyzwoleńczego, które dla Ukrainy były zawsze aktualne. To pod ich wpływem zostały określone aktualne zadania kobiet w procesach ogólnospołecznych i społeczno-kulturowych.

Bibliografia

Źródła

- Барвінський В., *Автобіографія* [w:] *Василь Барвінський. Статті. Листи. Спогади*, red. В. Грабовський, Дрогобич 2008, s. 91–94.
- Барвінський В., *Коментований список творів (замітки композитора)* [w:] *Василь Барвінський. З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи*, red. В. Грабовський, Дрогобич 2004, s. 136–174.
- Барвінський В., *Листи до Галини Грабець* [w:] *Василь Барвінський. Статті. Листи. Спогади*, red. В. Грабовський, Дрогобич 2008, s. 100–130.
- Барвінський О., *Спомини з мого життя*, t. 1, red. А. Шацька, О. Федорук, Л. Винар, І. Гирич, Нью-Йорк–Київ 2004.
- Барвінський О., *Спомини з мого життя*, t. 2, red. А. Шацька, Л. Винар, М. Жулинський, Київ 2009.
- Лучаківський В., *3 Тернополя. Концерт в користь „Руської бурси”*, „Діло” 1882, nr 9, s. 2.

³² В. Барвінський, *Листи до Галини Грабець* [w:] *Василь Барвінський. Статті. Листи. Спогади*, red. В. Грабовський, Дрогобич 2008, s. 109.

Оpracowania

- Витвицький В., *Василь Барвінський* [w:] *idem, За океаном. Збірник статей*, Львів 1996, s. 115–116.
- Кияновська Л., *Листи Василя Барвінського з Праги до родичів у Львові*, „Вісник Львівського університету”, Вип. 8 *Серія: Мистецтвознавство*, Львів 2008, s. 162–224.
- Лабанців-Попко З., *Сто піаністів Галичини*, Львів 2008.
- Людкевич С., *У сорокаліття „Львівського Бояна” (1891–1931)* [w:] *idem, Дослідження, статті, рецензії, виступи*, t. 2, red. 3. Штундер, Львів 2000, s. 379–384.
- Мазепа Т. Л., *Соціокультурний феномен європейських музичних товариств XIX – початку XX століть на прикладі Галицького Музичного Товариства*, Львів 2017.
- Медведик П., *Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника)*, „Записки Наукового Товариства імені Т. Шевченка”, t. CCXXVI: *Праці Музикознавчої комісії*, Львів 1993, s. 370–455.
- Павлишин С., *Василь Барвінський*, Київ 1990.
- Павлишин С., *Олександр Барвінський*, Львів 1997.
- Ханик Л., *Історія хорового товариства „Боян”*, Львів 1999.

Źródła internetowe

- Соломія Крушельницька: 10 фактів до Дня Народження, <https://moderato.in.ua/malenko-muzychni-istoriyi/solomiya-krushelnitska-10-faktiv-do-dnya-narodzhennya.html> [7.09.2017].

**ARTISTIC AND SOCIAL ACTIVITIES OF YEVHENIYA BARVINSKA
IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN MUSICAL
CULTURE AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES**

Abstract

The article presents the analysis of musical performance of Yevheniya Barvinska (1854–1913) – a pianist, choir master, concert singer (soprano), mother of a prominent Ukrainian composer Vasyl Barvinsky, wife of Oleksandr Barvinsky – a writer, teacher, member of the Parliament in Vienna, the Galician Sejm and Austrian House of Lords. She was active in social life and she organized the women's society in Ternopil. E. Barvinska was the first singing and piano teacher of Solomiya Krushelnytska (1883–1885). Her activity is of great importance and is one of the best examples of the Ukrainian art.

Keywords: Yevheniya Barvinska, pianist, conductor, singer, women's society, social activities, Ukrainian musical culture